

DISPUTA HABSURGO-OTOMANĂ DIN ANII 1550-1551 PE SEAMA „MOȘTENIRII UNGARE”. ATITUDINEA SULTANULUI SÜLEYMAN I

Prins între două fronturi încă de la începutul domniei în anul 1520, cel răsăritean al Safavizilor șiuți, răsculați de mai multă vreme contra autorității otomane ce se vroia hegemonică în lumea islamică, și cel apusean, al Europei creștine, dominată, din Spania și până în Ungaria, de Casa de Austria, Süleyman I pare a produce o schimbare de atitudine politică în confruntarea cu europenii la jumătatea secolului al XVI-lea¹. Incapabil, după trei decenii de confruntări diplomatice și militare, de a impune „soluția finală” pe vreunul dintre fronturile amintite, obosit și îmbătrânit cu fiecare an ce trecea, confruntat cu o aprigă dispută pentru moștenirea funcției sultanale purtată de fiii săi, dar și cu o opoziție tot mai evidentă din partea marelui vizir, Rüstem-pașa, cu privire la politica externă a imperiului, sultanul nu mai are energia și capacitatea militară de a tranșa în favoarea sa disputa cu Habsburgii pe seama „moștenirii ungare”. Virulent în vorbe, cum vom vedea imediat, amenințând cu cele mai cumplite represalii pe toți cei care ar îndrăzni să nu-l asculte și/sau ar atenta la ceea ce el considera că îi aparține de drept după victoriile din Ungaria din 1526 și 1541, consfințite prin tratatul cu Austria din 1547, sultanul se dovedește incapabil de o mare acțiune militară în măsură să zdrobească definitiv opoziția creștină din Europa. Acest lucru se datora nu pentru că Imperiul Otoman nu avea resursele necesare – economice, militare și ideologice deopotrivă –, ci pentru că, în mare măsură, resursele adversarului său, ele însele economice, militare, diplomatice și ideologice, egalându-le pe cele otomane, le-au permis Habsburgilor să echilibreze disputa cu imperiul sultanal. După 150 de ani, în care creștinătatea a pierdut constant în confruntarea europeană cu otomanii și a trăit acut, la nivel mental, spaima otomană, iată că la mijlocul secolului al XVI-lea, depășindu-și inhibițiile inițiale și promovând o politică externă pragmatică, Habsburgii încep a deține inițiativa în raport cu adversarii lor musulmani. Ei nu vor reuși acum, cum bine se știe, să preia întreaga „moștenire ungară”, revendicând-o sultanului și autorităților transilvănene deopotrivă – ca principali beneficiari teritoriali pe seama regatului maghiar de după Mohács; vor izbândi abia peste un secol și jumătate. Durata lungă a „recuperării teritoriale” maghiare nu se datorează neputinței, lașității sau lipsei de voință a Habsburgilor austrieci, căci, dimpotrivă, Ferdinand I de Habsburg – personajul central al frontului creștin antiotoman de la mijlocul secolului al XVI-lea – a fost cel mai energic și priceput șef austriac în lupta antiotomană până spre sfârșitul secolului. Ea se datorează, după opinia noastră, cel puțin următorilor factori, dintre care primul pare a fi fundamental: incapacității (genetică, factuală) moștenitorilor lui Ferdinand I, începând cu cel direct, Maximilian II, de a continua, cu tenacitate, politica maghiară a întemeietorului acestui proiect – împăratul Maximilian

¹ Octavian Tătar, *Europeni și otomani în Evul Mediu. Realități politico-diplomatice și militare. Studii*, Sibiu, Editura Burg, 2003, p. 285-301; Cristina Feneșan, *Constituirea Principatului autonom al Transilvaniei*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 143-151; O. Tătar, *Atitudinea sultanului Süleyman I în chestiunea Transilvaniei în timpul negocierilor de pace cu Ferdinand de Habsburg din anii 1557-1559*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, IX, 2005, p. 19-25.

P; scindării în trei, după moartea lui Carol Quintul în 1558, a blocului politic habsburgic: blocul politic germanic – preponderent protestant, blocul politic austriac – preponderent catolic, ambele aflate sub autoritatea formală a unui împărat (adeseori debil, parțial catolic și/sau reformat, așezat cu curtea sa pe pământ ostil, la Praga) și blocul spaniol – dezinteresat total, începând cu Filip II, de politica „orientală” a rudelor austriece; „marii trădări” a Franței creștine, adeseori, dar de fiecare dată din rațiuni de stat, alături de otomani și protestanți în tabăra antihabsburgică. Confruntarea cu Franța a însemnat, inclusiv spre mijlocul secolului al XVI-lea, un mare consum de energie pentru Casa de Austria, imposibil, pe cale de consecință, de a fi convertit în acțiuni antiotomane; „bălbâielii poloneze”, total nemotivată și incapabilă, după moartea lui Sigismund I, prin ultimul Jagellon – Sigismund II August (1548-1572) – de vreun proiect antiotoman de amploare. Reînnoirea „păcii veșnice” cu Poarta Otomană, în 1550, a însemnat începutul unei epoci noi pentru politica externă poloneză, caracterizată prin proiecte mici în Moldova prootomană și proiecte mari înspre răsăritul rusesc și spațiul baltic; „oscilației transilvănene”, când prootomană, când prohabsburgică, parțial provieneză și parțial maghiară, consecvent ardelenescă însă – atitudine pragmatică, de supraviețuire, dar oarecum imorală din perspectiva judecății istorice.

Subiectul în discuție presupune răspunsuri la cel puțin următoarele întrebări: ce s-a întâmplat atât de grav pe frontul din Ungaria încât Poarta Otomană să fie nevoită să reacționeze, uneori cu atâta brutalitate? În ce măsură autoritățile transilvănene, prin atitudinea lor, au complicat și mai mult mai vechea dispută habsburgo-otomană? Cum a rezolvat Poarta Otomană această „criză ungară”? Nu cumva, dorind să repete soluția din anul 1541, și anume înlocuirea unor conducători cu alții (dacă nu slugarnici, atunci cel puțin autoritari, în măsură să asigure ordinea) și ocuparea unor teritorii cu rol strategic important, vor eșua în demersul lor?

După doi ani de relativă pace între Viena și Istanbul, pace care a determinat o anumită stabilitate în Transilvania, spre sfârșitul anului 1549 Ferdinand I de Habsburg apreciază, în mod just, că e momentul să forțeze în relațiile cu Imperiul Otoman, sperând la preluarea, dacă nu a întregii „moșteniri ungare”, cel puțin a Transilvaniei. Se impune să subliniem faptul că atunci, la mijlocul secolului al XVI-lea, Transilvania reprezenta elementul hotărâtor în ecuația confruntării musulmano-creștine din centrul Europei. Habsburgilor, stăpânirea Ardealului le permitea să pătrundă adânc în „baza otomană” nord-dunăreană, formată din Țările Române și teritoriul de dincoace de Carpați. Legând teritoriile intracarpatiche de cele din Ungaria Superioară, pe care o stăpâneau de mai bine de două decenii, austriecii înconjurau, din trei părți, blocul politico-militar otoman de pe Dunăre și Tisa, centrat pe Buda și cetățile din Ungaria sudică. De asemenea, controlul asupra Transilvaniei le-ar fi permis austriecilor o slăbire evidentă a pozițiilor otomane în Țările Române și, pe cale de consecință, diminuarea presiunii acestora asupra principatului ardelean. Pentru otomani,

² Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, Ediția a VIII-a, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 186-198; O. Tătar, *Moștenirea Corvineștilor în disputa pentru coroana Ungariei de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, în Corviniana. Acta Musei Corviniensis*, V, 1999, p. 133-145.

Transilvania însemna o excelentă sursă de aprovizionare din punct de vedere logistic, dar și o excelentă bază strategică în campaniile militare înspre Europa Centrală. O Transilvanie stabilă, cu autorități capabile să controleze jumătatea estică a fostului regat maghiar (Banat, *Partium*, Maramureș și Ardealul propriu-zis), forma, împreună cu Țările Române și *Beylerbeylik*-ul Budei, un „bloc otoman” nord-dunărean impresionant – de la gurile Dunării la Carpații nordici, Tisa și Dunărea mijlocie. Nu degeaba se spunea atunci că cine stăpânește Dunărea, stăpânește Europa. Apreciem că tocmai această realitate politică a determinat Polonia să-și schimbe, cu ultimii Jagelloni, politica în raport cu Poarta Otomană.

În „politica transilvăneană” (să numim așa acțiunile austriece de acaparare a jumătății estice a fostului regat maghiar, pe care le-au desfășurat la jumătatea secolului al XVI-lea), Habsburgii au conștientizat și au apreciat corect șansele și mijloacele reușitei lor. Diplomația vieneză era convinsă că reușita demersurilor politico-militare de acaparare a Transilvaniei era condiționată, în primul rând, de întărirea pozițiilor lor în Ungaria Superioară. Așa se explică faptul că, încă din toamna anului 1549, oștile ferdinandiste au ocupat orașul Eger, aparținând filootomanului Petru Perényi, pentru ca în lunile următoare să treacă la întărirea apărării din zona Szolnok³. În al doilea rând, austriecii cunoșteau foarte bine faptul că disputa pentru putere grupase elita politică din Transilvania în două tabere (cea a episcopului de Oradea, tezarar și guvernator al Ardealului deopotrivă, Martinuzzi, și cea a reginei-văduve Isabella, alături de care se afla loialul Petru Petrovici). Între aceste două tabere funcționa, de mai multă vreme, o fracțiune proferdinandistă, dar și o comunitate săsească și una secuiască foarte sensibile la o posibilă intervenție valahă de peste munți. A amplifica această dispută pentru a fisura o eventuală rezistență colectivă transilvăneană și a o deturna înspre scopurile sale constituia cea mai bună modalitate pentru a-i facilita lui Ferdinand I de Habsburg controlul asupra Transilvaniei. Din această perspectivă, cea mai importantă victorie a diplomației vieneze la finele anului 1549 și începutul lui 1550 a reprezentat-o atragerea unor notabili transilvăneni (Martinuzzi, Andrei Báthory, Anton Veráncsic, de exemplu) de partea cauzei ferdinandiste⁴. Pe cale de consecință, criza din guvernarea Transilvaniei, acutizată în urma virulentelor dispute dintre Martinuzzi și partida reginei Isabella, a fost abil exploatată de către Ferdinand. În al treilea rând, Ferdinand a apreciat corect, cunoscând instabilitatea lui Martinuzzi, poziția prootomană a lui Petru Petrovici și atitudinea capricioasă a reginei Isabella, că nu poate, deocamdată, să intervină în Transilvania fără o temeinică pregătire; pericolul unei intervenții otomano-valahe dincoace de Carpați trebuia evitat, cel puțin pentru o vreme. Așa se explică faptul că diplomația vieneză a acționat intens, pe toată durata anului 1550, pe mai multe fronturi. La Istanbul, Curtea de la Viena a urmărit, prin adormirea vigilenței otomane, să mascheze intențiile sale transilvănene și, astfel, să prevină o intervenție militară otomană în Ardeal. În acest demers, reușita vieneză s-a

³ Rodica Ciocan, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, Teză de doctorat, București, 1945, p. 175-176.

⁴ Szilágyi Sándor, *Monumenta comitalia regni Transylvaniae. Erdélyi országyűlési emlékek*, vol. I (1540-1556), Budapeșt, 1875; *Histoire de la Transylvanie* (sous la direction de Béla Köpeczi), Budapeșt, Akadémiai Kiadó, 1992, p. 249-250.

datorat, în mare măsură, bunei prestații a diplomaților habsburgi la Poarta Otomană⁵. La Curtea imperială creștină, trimișii lui Ferdinand I au urmărit să-l atragă în acest proiect pe Carol Quintul. Arhiducele venezian nu va reuși, nici de această dată, să-și apropie fratele, împăratul considerând prioritare rezistența antiotomană în Mediterana Apuseană și pacificarea religioasă a spațiului germanic⁶. În Transilvania, delegații lui Ferdinand I au urmărit izolarea reginei și a anturajului său, dar mai ales consolidarea partidei proferdinandiste și menținerea în alianță a guvernatorului Martinuzzi⁷. Secundar, în Polonia și Țările Române, diplomația veneză a urmărit să atragă aceste state la „cauza creștină” – cum numea Ferdinand I preconizata acțiune în Transilvania⁸.

Reacția Porții Otomane, a cărei diplomație era capabilă să decodifice jocul diplomației veneze și consecințele crizei din Transilvania, a fost destul de promptă. Dar a fost ea și suficient de eficace? Dacă, cumva, au existat și neîmpliniri, ele s-au datorat analizei defectuoase a diplomaților sau deciziei politice greșite a sultanului? Oricum am privi lucrurile, o analiză pertinentă referitoare la subiectul în discuție trebuie, după opinia noastră, să se concentreze asupra instituției și deciziei sultanale, știindu-se faptul că într-un stat monarhic absolutist ca cel otoman, puternic marcat de ideologia islamică, voința sultanului (în sensul de convingerile, vorbele și atitudinile sale) era considerată „politică de stat”.

La Istanbul se știa de negocierile dintre Ferdinand I și Martinuzzi din anul 1549, negocieri menite să-l atragă pe episcop de partea Vienei. În schimbul pălăriei de cardinal, Martinuzzi trebuia să lucreze pentru trecerea Transilvaniei sub autoritatea Casei de Austria, lucru imposibil fără abdicarea reginei și a fiului ei minor din fruntea Transilvaniei⁹. Într-un raport expediat de G.M. Malvezzi, din Istanbul, la 9 ianuarie 1550, diplomatul își informa superiorul, Ferdinand I de Habsburg, asupra faptului că marele vizir, Rüstem-pașa, i-a adus serioase reproșuri despre sporirea efectivelor oștilor austriece în Ungaria Superioară și despre tratativele secrete cu episcopul de Oradea¹⁰. Deocamdată, sultanul nu manifestă nici o reacție față de cele întreprinse de adversarii săi în Ungaria. Din rapoartele expediate de agenții Habsburgilor la Istanbul se desprinde ideea că sultanul nu a fost informat, aspect puțin probabil, ci, mai degrabă, că nu a dramatizat cele ce se petreceau în Ungaria; diplomația otomană era

⁵ Ileana Căzan, *Primele ambasade ale Habsburgilor în Imperiul otoman și lupta pentru cucerirea Transilvaniei (1547-1562)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, XIV, 1996, p. 31-40, XV, 1997, p. 23-40; O. Tătar, *Betrachtungen zu den antibaburgischen Intrigen der Französer an der Osmanischen Pforte (1545-1548), widerspiegelt in den Berichten der österreichischen Diplomaten*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, XLII-XLIII, 1999/2000, p. 53-69.

⁶ Florentina Căzan, *Gândirea politică a lui Carol Quintul*, în *Analele Universității București. Istorie*, XXII, 1973, nr. 2, p. 7-25; Eadem, *Divergența de păreri dintre Ferdinand de Austria și Carol Quintul privind Transilvania*, în *Analele Universității București. Istorie*, XXIII, 1974, nr. 1, p. 15-25; Rodica Ciocan, *op. cit.*, p. 175.

⁷ Szilágyi S., *op. cit.*, p. 247; O. Tătar, *Transilvania în contextul disputei otomano-habsburgice pentru „moștenirea ungară”*, în *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, VI, 2000, p. 183-201; Roderich Gooss, *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526-1690)*, Wien, 1911, p. 112-115.

⁸ Gheorghe Pungă, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994, p. 18-32.

⁹ R. Gooss, *op. cit.*, p. 143.

¹⁰ *Austro-Turcica. 1541-1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen* (In Verbindung mit Mathias Bernath herausgegeben von Karl Nehring), München, R. Oldenbourg Verlag, 1995, doc. 146, p. 393-395 (în continuare: *Austro-Turcica*).

foarte preocupată de reînnoirea „păcii veșnice” cu Polonia, în urma sosirii unei impresionante delegații poloneze la Istanbul, în februarie și martie 1550¹¹. Pe acest fond al atitudinilor, în februarie-martie 1550, Ferdinand, prin mai multe scrisori adresate agentului său la Istanbul, Malvezzi, insistă ca acesta să facă tot posibilul, folosind inclusiv pârgăhia mituirii, pentru a obține o recunoaștere din partea marelui vizir și a sultanului, întors, în decembrie, la Istanbul din Persia, a cedării în întregime a Ungariei sau, în cel mai rău caz, doar a Transilvaniei.

În stilul caracteristic, Martinuzzi lasă impresia, cel puțin formal, că este omul Porții în Ardeal. Numai așa se explică faptul că delegații săi, sosiți la Istanbul la începutul lunii aprilie cu tributul, se plâng marelui vizir de faptul că oștile ferdinandiste au încălcat pacea, ocupând cetatea de frontieră Murány. Din fericire, informează Malvezzi din Istanbul la 13 aprilie 1550, aceste plângeri au ajuns doar la marele vizir, care, deocamdată, nu a dispus decât cercetări pe acest subiect¹². Abia la începutul lunii mai, după multe informații primite din Ungaria și Transilvania, Poarta Otomană reacționează cu vehemență, prin marele vizir. A cere Ungaria, îi spune Rüstem-pașa lui Malvezzi, este de-a dreptul o insolență, iar pentru a se convinge despre cele din Transilvania, îndeosebi despre așa-zisa „înarmare” a lui Martinuzzi, a trimis acolo un ceauș. La agitarea stării conflictuale dintre Viena și Istanbul a contribuit, din plin, și Martinuzzi, care trimisese o nouă plângere către sultan împotriva lui Ferdinand, după cum se arată într-un raport al lui Malvezzi din 31 mai 1550¹³.

Lucrurile se complică la începutul lunii iunie 1550. La 13 iunie, Petru Petrovici îi scrie lui Rüstem-pașa că i-a trimis sultanului și lui, marele vizir, daruri în șoimi de vânătoare. E posibil ca și cu acest prilej Poarta Otomană să fi fost informată despre faptul că acțiunile Habsburgilor vizând acapărarea Transilvaniei trebuie luate în serios. Reacția sultanului, foarte energică de altfel, s-a concretizat în trimiterea translatorului Porții, Mahmud, în Transilvania, și în redactarea unei scrisori către Martinuzzi, datată 7 iunie 1550, al cărei text este fără echivoc. Transilvania, îi spune sultanul lui Martinuzzi, aparține de mai multă vreme „țărilor mele”, țară înmănată apoi principelui Ioan Sigismund. El, Martinuzzi, poruncește sultanul, trebuie să alunge trupele ferdinandiste din țară, oștile Rumeliei, Valahiei și Moldovei fiind gata de intervenție¹⁴. Scrisoarea sultanală era însoțită de o scrisoare a marelui vizir către același demnitar ardelean, scrisoare prin care Rüstem-pașa îl avertiza pe Martinuzzi să fie atent și credincios¹⁵.

Aflând de trădarea călugărului, regina Isabella declanșează disputa cu Martinuzzi la începutul lunii iulie. Informat, pentru a nu știu câta oară, de către Petru Petrovici, despre uneltirile lui Martinuzzi, primind și plângerile Isabellei, sultanul reacționează în termeni foarte aspri. Într-o scrisoare din septembrie 1550 adresată reginei Isabella și semnată de translatorul Porții, Yunus-bey, regina era informată asupra faptului că sultanul a dispus înlăturarea lui Martinuzzi din funcția de guvernator

¹¹ *Ibidem*, doc. 148, p. 399, doc. 149, p. 401-402.

¹² *Ibidem*, doc. 159, p. 423.

¹³ *Ibidem*, doc. 176, p. 401-402.

¹⁴ Ernst Dieter Petrisch, *Regesten der osmanischen Dokumente im österreichischen Staatsarchiv*, Band I (1480-1574), Wien, 1991, doc. 131, p. 63 (în continuare: *Regesten*).

¹⁵ *Ibidem*, doc. 132, p. 63.

al Transilvaniei, guvernator fiind numit Petru Petrovici – mai vechiul colaborator al familiei regale maghiare¹⁶. Despre numirea sa ca administrator al Transilvaniei, Petru Petrovici este înștiințat printr-o scrisoare semnată de Yunus-bey, expediată din Istanbul, la 8 septembrie 1550. Demnitarul otoman îl informa pe Petrovici că sultanul îi cerea răspicat să fie drept cu supușii provinciei pe care i-a încredințat-o și să îndeplinească întocmai poruncile primite¹⁷. Decizia sultanului reprezenta cea mai dură măsură luată împotriva lui Martinuzzi de la numirea sa în funcția de guvernator al Transilvaniei în anul 1541. În corespondența pe care o poartă cu Carol și Ferdinand de Habsburg, sultanul îi atenționează să nu cumva să-l sprijine pe Martinuzzi, iar dacă îl vor prinde să-l trimită la Poartă¹⁸. Mai mult, informează Malvezzi printr-un raport din 18 septembrie, otomanii fac pregătiri temeinice pentru o campanie militară în Transilvania. Chiar dacă această campanie nu este posibilă în viitorul apropiat, susține agentul vienez, ea trebuie serios luată în seamă pentru anul care vine¹⁹.

Deși incapabilă, de regulă, de a lua decizii politice importante și de a se ține de ele, regina Isabella, căci despre ea e vorba, reușește, în urma unei patetice scrisori adresate sultanului, în luna octombrie probabil, scrisoare prin care prezenta istoria bunăvoinței sultanale față de fiul său, dar și uneltirile antiotomane ale lui Martinuzzi, să încline balanța în favoarea sa²⁰. Numai că regina, chiar dacă îl are alături pe Petrovici, nu reușește să-și atragă de partea sa stările transilvănene²¹. Așezat la Mediaș, înconjurat de partizanii săi, printre care și foarte mulți sași, mutându-se apoi la Aiud, Martinuzzi o supraveghea îndeaproape pe regină, aflată în palatul episcopal din Alba Iulia. Concomitent, episcopul continua, în secret, tratativele cu imperialii.

Nu știm rațiunea pentru care Poarta Otomană a ezitat să adopte o soluție tranșantă, în chestiunea transilvană, în anul 1550; ea s-a rezumat la armele jocului diplomatic. Nici măcar atunci când, în noiembrie 1550, sultanul a aflat despre o oarecare împăcare între regină și Martinuzzi²², el nu a ordonat măsuri dure. Abia dintr-un raport al lui Malvezzi, din 17 decembrie 1550, după ce acesta urmărise atent, ca trimis al Habsburgilor la Poartă, tot ce se întâmplase în anul 1550 la Istanbul, aflăm răspunsul la retorica întrebare de mai sus: la Poarta Otomană nu exista o unanimitate de opinii cu privire la ce trebuia făcut în raporturile cu adversarii externi ai imperiului. Sultanul era pentru continuarea campaniei militare în Persia, pe când marele vizir era

¹⁶ *Ibidem*, doc. 137, p. 65.

¹⁷ *Ibidem*, doc. 138, p. 65.

¹⁸ *Ibidem*, doc. 139, p. 65-66, doc. 140, p. 66.

¹⁹ *Austro-Turcica*, doc. 190, p. 505-507, doc. 194, p. 518.

²⁰ *Ibidem*, doc. 195, p. 519-521.

²¹ Szilágyi S., *op. cit.*, p. 265.

²² Înțelegerea dintre regina Isabella și Martinuzzi s-a realizat în urma unei întâlniri la Alba Iulia, în 30 noiembrie. Deși făcuse față cu bine intervenției oștilor otomano-vlaho-moldovene contra sa, în Ardeal, în noiembrie, Martinuzzi și-a dat seama că nu va putea continua la nesfârșit disputa cu regina-văduvă, cu atât mai mult cu cât sultanul se pronunțase deschis de partea acesteia. De partea cealaltă, regina era dispusă să se împace cu Martinuzzi din rațiuni de siguranță personală. Părăsită de stările transilvănene, refugiată în cetatea de la Stremț împreună cu solul otoman, prost informată despre ajutorul militar pe care sultanul îl trimise, Isabella a acceptat împăcarea. Imbrățșarea simbolică între cei doi a avut loc în palatul reginei din Alba Iulia, în prezența solului otoman, îndemnat să se întoarcă la Poartă cu un mesaj din partea celor doi (Szilágyi S., *op. cit.*, p. 268).

pentru o campanie în Ungaria, arată diplomatul în raportul trimis lui Ferdinand I de Habsburg²³. Punctul de vedere al sultanului a prevalat, dar credința sa că va mai putea tempera, ca în urmă cu zece ani, prin tonul dur și amenințări cu represalii militare, apetitul recuperator al Vienei pe seama regatului ungar, s-a dovedit deficitară, total neproductivă.

Ferdinand I de Habsburg avea, așadar, toate motivele pentru a porni campania de preluare a autorității în Ardeal. Bine informat despre realitățile politice din Ardeal, mai ales despre totala izolare a reginei Isabella, Ferdinand știa, tot așa de bine, că, din acest moment, puternicul Martinuzzi nu-i poate fi decât un aliat în politica transilvăneană. Informațiile sale i-au fost confirmate și de agentul său la Poartă, Malvezzi, care, printr-un raport din 29 decembrie 1550, îl informa pe superiorul său asupra faptului că Martinuzzi este extrem de rău văzut la Poartă, datorită atitudinii sale sfidătoare față de sultan și pentru că unelțește cu regele polonez²⁴.

Încurajat de veștile primite din Istanbul, Ferdinand apreciază că a sosit momentul să fie mult mai tranșant în ceea ce privește pretențiile sale ca sultanul să-i recunoască drepturile de stăpânire asupra Ungariei, inclusiv asupra Transilvaniei. În acest sens, Ferdinand îl împuternicește pe Malvezzi, printr-o scrisoare expediată din Augsburg, în 31 decembrie 1550, să explice Porții următoarele: autoritățile vieneze întreprind mai multe demersuri pentru o eventuală preluare a Transilvaniei, inclusiv faptul că și-au pus trupele în stare de alertă și că poartă negocieri în acest sens cu Martinuzzi, dar ar dori ca cedarea Transilvaniei să aibă consimțământul sultanului, în acest sens tributul fiind gata să fie expediat la Poartă; să nu se încerce din partea Porții o ocupare cu trupe a Transilvaniei, căci această țară aparține creștinătății și, ca atare, întreaga creștinătate i-ar fi potrivnică sultanului²⁵.

E posibil ca Malvezzi să nu fi primit scrisoarea mai sus amintită, căci altfel nu ne putem explica atitudinea palidă și oarecum pe lângă subiect pe care sultanul a avut-o la începutul anului 1551. În trei rapoarte pe care Malvezzi le trimite lui Ferdinand, în luna ianuarie, acesta nu consemnează nici o întâlnire pe care ar fi avut-o, pe subiectul mai sus pomenit, cu înalții demnitari otomani. El consemnează doar că sultanul este la Adrianopol, la vânatoare, iar atunci când mai are timp de politică, aceasta se rezumă la a solicita părții vieneze să înceteze lucrările de fortificare din zona Szolnok²⁶. Cu

²³ *Austro-Turcica*, doc. 201, p. 532-533.

²⁴ *Ibidem*, doc. 203, p. 538.

²⁵ *Ibidem*, doc. 204, p. 543-545. E posibil ca reacția lui Ferdinand să se fi datorat tonului dur al scrisorii sultanale de la sfârșitul lunii decembrie, prin care i se ordona regelui romanilor următoarele: „Trebuie să înlăturați fortăreața (cea de lângă Szolnok, construită de oștile austriece – n.n.) și să nu acționați împotriva prieteniei și tratatului de pace. În caz contrar, voi fi nevoit să trimit o oaste care să-i pedepsească pe cei care nu se supun ordinului meu. Să-mi trimiteți urgent răspunsul legat de această problemă. Dacă nu va dispărea fortăreața numită, din partea Voastră a fost distrusă pacea?” (Anton C. Schaendlinger, Claudia Römer, *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II.*, Wien, 1983, doc. 13, p. 36. În continuare: *Die Schreiben*).

²⁶ *Ibidem*, doc. 205, p. 546, doc. 206, p. 547-548. Faptul că Malvezzi nu a primit scrisoarea șefului său, datată 31 decembrie 1550, se susține și prin aceea că, în 27 ianuarie 1551, Ferdinand îi expediază acestuia, din Augsburg, o scrisoare la care atașează „copiile scrisorilor de mai demult” (*Austro-Turcica*, doc. 207, p. 550).

privire la Transilvania, mai informează ambasadorul Vienei, Poarta l-a trimis acolo pe ceaușul Ali pentru a spiona și a cerceta problema tributului. Poarta ar pretinde transilvănenilor o dublare a tributului, dar, spune Malvezzi, acest lucru nu este agreat nici de regină, nici de guvernator, Poarta fiind informată în acest sens printr-o scrisoare semnată de însuși Martinuzzi²⁷.

La începutul anului 1551, Martinuzzi face pasul decisiv, trecând în tabăra ferdinandistă, atitudinea sa cântărind enorm în decizia Vienei de a acapara Transilvania. Aflat la Oradea încă din decembrie, guvernatorul convoacă stările din Ardeal și *Partium* pentru 20 ianuarie; el însuși va sosi în fața dietei (în fapt, fiind vorba de partizanii săi politici), la 22 ianuarie. Speculând cu abilitate tema pericolului unei intervenții otomane, căreia nu i-ar face față nici el, nici regina, Martinuzzi susține cauza cedării țării lui Ferdinand de Habsburg, singurul în măsură să apere creștinismul țării²⁸. Pentru a face față unui atac otoman, inevitabil după calculele sale, Martinuzzi solicita ca Ferdinand să întreprindă o armată numeroasă în Transilvania, în măsură să coopereze rapid cu oștile lui Martinuzzi, și să întărească cetățile de apărare. Având acordul celor prezenți, Martinuzzi demarează tratativele cu Habsburgii la 3 februarie, la Diosig.

Lucrurile se complică însă. Regina Isabella, în totală necunoștință despre demersurile lui Martinuzzi, este nevoită să convoace stările ardeleni, căci sosiseră la Alba Iulia soli otomani cu un mesaj din partea sultanului. Adunarea stărilor a avut loc la Alba Iulia, în data de 22 februarie 1551. Din datele pe care le avem, rezultă că solii sultanului au fost foarte fermi în ton, iar cerințele sultanului evidențiau, pe de o parte, o foarte bună cunoaștere a realităților politice ardeleni, dar și o atitudine energică cu privire la politica de urmat de către autoritățile din principat. Prin glasul trimișilor săi, sultanul cerea: frunțașii țării să jure credință reginei și fiului acesteia, tributul să fie mărit la 50.000 de galbeni, iar un teritoriu din Banat (Becse) să fie cedat *sanca*-ului de Severin. În schimb, sultanul promitea prințului ardelean întinse teritorii înspre Dunăre și Tisa, dar și scaunul regal maghiar. Cei prezenți erau informați, de asemenea, că sultanul l-a repus (mai degrabă, îl va repune) în funcție pe Martinuzzi, dar numai cu condiția ca acesta să-i slujească cu credință pe regină și prinț²⁹.

Ca de atâtea ori până atunci, și de această dată s-a încercat evitarea unei decizii grăbite, mai ales că cererile sultanului erau foarte grele. Invocându-se faptul că cei prezenți nu constituiau decât o parte a reprezentanților stărilor, s-a încercat soluția convocării unei noi diete, dar solii otomani nu mai erau dispuși să tolereze tot felul de tergiversări, dorind un răspuns rapid, cu atât mai mult cu cât aflaseră despre pregătirile austriece de invadare a Transilvaniei. Așa se face că notabilii prezenți, sub presiunea stării de fapt, au depus jurământ de credință reginei și fiului acesteia, i-au mulțumit sultanului pentru mărinimia sa, angajându-se să îndeplinească și celelalte solicitări într-o dietă viitoare³⁰. Când regina a fixat data dietei pentru 12 martie, iar nobilii s-au angajat că îl vor convinge pe Martinuzzi să renunțe la orice plan de alianță cu

²⁷ *Austro-Turcica*, doc. 205, p. 546.

²⁸ Szilágyi S., *op. cit.*, p. 269.

²⁹ *Ibidem*, p. 270-271.

³⁰ Hotărârea adoptată la 22 februarie 1551 de către notabilii ardeleni, *ibidem*, doc. VIII, p. 315-316.

Habsburgii, solii otomani, însoțiți de o solie a reginei, s-au pus în mișcare spre Istanbul.

Poarta Otomană nu are o reacție pe măsura pregătirilor militare ale adversarilor săi europeni, deși sultanul este destul de bine informat despre toate acestea. Din rapoartele pe care Malvezzi le expediază din tabăra otomană în lunile februarie și martie, și nu sunt deloc puține, putem surprinde preocupările și starea de spirit a curții imperiale otomane: sultanul se pregătea să plece la o vânătoare de 40 de zile³¹, fiii sultanului se certau în continuare pentru putere, iar ruptura dintre sultan și marele vizir, Rüstem-pașa, părea inevitabilă³². Dacă la toate aceste aspecte, care nu ar trebui deloc minimalizate, se mai adaugă și faptul că sultanul era grav bolnav, iar armata sa nu era în stare să tranșeze confruntarea cu perșii răzvrățiți, atunci avem în față explicația ineficienței otomane în confruntarea cu adversarii de la Viena pe seama „moștenirii ungare”, acum, la începutul anului 1551. Cea mai evidentă dovadă a slăbiciunii Porții în relațiile cu Habsburgii o constituie palida scrisoare adresată de sultan lui Ferdinand, pe la jumătatea lunii martie 1551³³, în care tonul dur de altădată și actualitatea problemelor politice importante lipsesc.

Pe fondul stării de lucruri din Imperiul Otoman, pe care diplomația austriacă o făcea constant cunoscută Casei de Austria, nu e de mirare rezeziunea și energia cu care Ferdinand acționa. Cel puțin două elemente i-au influențat decisiv decizia de a pătrunde în Ardeal. În primul rând, după dieta imperială de la Augsburg, din ianuarie 1551, dar mai ales după redactarea acordului de succesiune de către episcopul de Arras, fapt petrecut la începutul lunii martie, și potrivit căruia Ferdinand era recunoscut ca succesor al lui Carol Quintul la funcția imperială, Habsburgul de la Viena simte că are libertatea, poate chiar aprobarea principilor germanici, pentru proiectele sale politice înspre răsărit. În al doilea rând, este vorba de semnalele tot mai pozitive care îi veneau dinspre Ardeal. Aici Martinuzzi, aflând, pe când era încă la Oradea, că regina Isabella convocase stările pentru a legifera pe seama doleanțelor sultanului, îngrozit ca nu cumva opoziția contra sa să se întărească și, pe cale de consecință, autoritatea sa în conducerea Transilvaniei să fie pusă sub semnul întrebării, a hotărât să dea curs înțelegerii cu Ferdinand. În acest sens, l-a înștiințat pe acesta despre faptul că va face tot posibilul pentru a împiedica întrunirea dietei convocată de regină la Aiud, cerându-i, în același timp, să trimită de urgență trupele imperiale în Ardeal. Dieta de la Aiud s-a întrunit totuși³⁴, fără ca Martinuzzi să fi sosit la lucrări, dar hotărârile adoptate aici nu au putut fi puse în practică datorită opoziției călugărului. Sosit la Aiud cu o oaste considerabilă, Martinuzzi va controla de acum încolo, până la sosirea trupelor germano-spaniole, la sfârșitul lunii mai, situația din principat. Izolată la Alba Iulia, refugiata apoi la Sebeș, reginei nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să accepte planul abdicării, așa cum fusese el conceput de către Martinuzzi și Ferdinand încă din primăvară.

³¹ *Austro-Turcica*, doc. 210, p. 555.

³² *Ibidem*, doc. 214, p. 560-561.

³³ *Die Schreiben*, doc. 14, p. 38-39.

³⁴ Hotărârile dietei de la Aiud, la Szilágyi S., *op. cit.*, doc. XI, p. 319-322.

Reacția sultanului, deși fusese insistent informat din toate părțile despre acțiunile lui Martinuzzi și iminenta intrare a oștilor imperiale în Ardeal, este, după opinia noastră, târzie și inadecvată noii realități. Într-o scrisoare adresată împăratului Carol Quintul, datată 1 mai 1551 și expediată din Istanbul, sultanul nu face nici o referire la evenimentele din Transilvania, cu toate că solul său, prezent la dieta de la Sighișoara din 10 aprilie³⁵, l-a informat, cu siguranță, că era vorba de o încălcare gravă, de către Habsburgi, a păcii din 1547. Întregul text al scrisorii se rezumă la evenimentele din nordul Africii³⁶, importante și ele în ansamblul politicii Porții, dar nu atât de grave ca cele din Europa Centrală. Abia la jumătatea lunii iunie, sultanul s-a hotărât să ia atitudine față de intervenția ferdinandistă în Transilvania. Informat de Petru Petrovici despre cele de aici, sultanul îi adresează lui Martinuzzi o scrisoare foarte dură, prin care îi poruncește, reamintindu-i că Transilvania face parte dintre țările care plătesc tribut Porții și că el, sultanul, i-a acordat-o lui Ioan Sigismund, să înfrunte trupele imperiale și să le gonească din țară³⁷. Concomitent, sultanul îl înștiința asupra faptului că oștile Rumeliei, Valahiei și ale Moldovei sunt gata să intervină în Ardeal.

La numai o lună, mai exact pe 20 iulie, sultanul intervine din nou, prin două scrisori – una adresată notabililor ardeleni³⁸, iar cealaltă aceluiași Martinuzzi³⁹. Identice în conținut, scrisorile exprimă porunca sultanului ca forțele responsabile din Transilvania să se împotrivescă oricărui demers al lui Ferdinand vizând abdicarea reginei și a fiului acesteia de la conducerea țării. Și pentru a da și mai multă greutate ordinului său, sultanul îi înștiința că oștile imperiale din Buda și Rumelia s-au pus în mișcare spre Ardeal. Era prea târziu, însă, căci atunci când poruncile sale ajungeau la destinatar regina abdicase deja în favoarea Casei de Austria. În acel moment, Martinuzzi și generalul Castaldo erau stăpâni pe situația din Transilvania. Abia spre toamnă, sultanul pare că s-a trezit, ordonând măsuri de intervenție în Banat contra trupelor de ocupație. Din punct de vedere diplomatic, sultanul apreciază că pacea cu Habsburgii este de domeniul trecutului, aspect pe care nu se sfiște să-l facă cunoscut Vienei la jumătatea lunii octombrie 1551, în termeni foarte aspri⁴⁰. Se deschidea astfel un nou capitol în relațiile habsburgo-otomane pe seama „moștenirii ungare” în secolul al XVI-lea.

OCTAVIAN TĂTAR

³⁵ *Ibidem*, p. 276.

³⁶ *Regesten*, doc. 146, p. 68.

³⁷ *Ibidem*, doc. 147, p. 68.

³⁸ *Ibidem*, doc. 148, p. 68-69.

³⁹ *Ibidem*, doc. 149, p. 69.

⁴⁰ „Ați trimis în țara Transilvania, care ne plătește tribut, oști și aveți un reprezentant în această țară.[...]. Nu ați trimis tributul Vostru la timp și pe deasupra ați trimis trupe în Transilvania. Prin această obraznicie ați distrus pacea și armistițiul dintre noi, iar trimisul Vostru [G.M. Malvezzi, ambasadorul la Poartă – n.n.] a fost arestat. Din partea noastră tratatul nu a fost niciodată încălcat. Și tot Voi ați distrus prietenia dintre noi”, se arată în scrisoarea sultanului (*Die Schreiben*, doc. 15, p. 41).

THE HABSBURG-OTTOMAN DISPUTE FROM 1550-1551 ON THE
“HUNGARIAN INHERITANCE”: THE ATTITUDE OF
SULTAN SÜLEYMAN I

Summary

After 1547 the Ottoman Empire was unable to carry out a military action for crushing the Christian resistance in Europe. Conversely, Habsburgs tapped into their economic, military, ideological, and diplomatic resources taking the initiative in the confrontation with the Ottomans. Ferdinand I Habsburg was the leading figure of the anti-Ottoman Christian side. Under his influence, Vienna's main political objective in mid-sixteenth century became the inclusion of the Hungarian legacy, especially of Transylvania. The principality represented the deciding factor in the equation of the Habsburg-Ottoman confrontation.

The Habsburg offensive for occupying Transylvania began in 1549. The Viennese strategy worked on three main directions: the strengthening of the garrisoned troops in Upper Hungary; enticing the Transylvanian elite in its camp, and the prevention of an Ottoman intervention in Hungary through actions meant to appease the vigilance of Ottoman diplomacy. This objective was reached in the summer of 1551, when Spanish-German troops occupied Transylvania and Queen Isabella and her son, Prince John Sigismund, were forced to abdicate.

The Porte's reaction to this Habsburg advances was weak. Reports of Austrian ambassadors in Istanbul demonstrate that the priorities of the Ottoman foreign policy concentrated on Middle East while confronting the Habsburgs became secondary after the peace of 1547. The sultan's responses to the Hungarian events were limited to diplomatic protests, threatening letters, some political maneuvers, and weak military actions. Although well informed about Transylvania, the sultan did not order a significant military action to prevent the occupation of the principality.

Close reading of the sources (sultan's letters and reports by Christian agents in Istanbul) supports our view that a change occurred in mid-sixteenth century in Porte's attitude concerning the supremacy in Central-Europe. The causes were Ottoman's inability to impose a “final solution” in their confrontation of the Shia Persians, the internal dispute between the sultan's sons, the difference of views on foreign policy between the sultan and the grand-vizier, physical and psychical illness of the sultan who neglected state affairs for long periods, the strong anti-Ottoman action of Ferdinand, the dysfunction of the alliance with Transylvania where governor George Martinuzzi sided with Ferdinand's party. In these conditions Ottomans lost initiative in confronting the Christians, thus inclining the balance of forces on Europeans' side.